

ÚVOD

O životě a díle Gabriely Preissově neexistuje monografie. Vypracovat ji pokládal jsem za akt spravedlnosti k autorce, která první v naší literatuře zobrazila lid Moravského Slovenska, k autorce, která se vysoce zasloužila o sblížení Čechů a Slováků, k autorce, která v osmdesátých a devadesátých letech minulého století burcovala proti maďarizaci slovenských krajů v Uhrách, k autorce, která láskyplně kreslila život Slovinců v Korutanech a snažila se odvrátit jejich germanizaci, k autorce, která se významně podílela na utváření nejenom naší literatury, nýbrž i celé naší kultury — mimo jiné tím, že se jedno její drama stalo podkladem k ději opery J. B. Foerstra *Eva* a druhé základem textu k opeře Leoše Janáčka *Její pastorkyňa*.

Moje rozhodnutí utvrzoval i ten fakt, že literatura o Gabriele Preissově je poměrně chudá. Drobné, jen zřídka kdy rozsáhlejší recenze a referáty v časopisech nebo v denních listech i příležitostné články k různým jubileům sice leckdy obsahují cenný postřeh, ale zpravidla tonou v oslavných, panegyricích nebo v mlžné všeobecnosti. Prostudoval jsem tyto články a stati všechny. Se zjevem Gabriely Preissově se z nich žádný do hloubky nevyrovnal.

Přehled a zhodnocení kritických hlasů, které se obírají konkrétními díly Gabriely Preissově, podávám při výkladě o jednotlivých tvůrčích obdobích autorky.

Souborných statí o zjevu Gabriely Preissově je toliko několik. Poměrně nejvíce zabýval se spisovatelčíným dílem Albert Pražák. Poprvé už r. 1898 v Ženských listech. Medailón *Gabriela Preissová* (Zlatá Praha r. 1910), psaný k zahájení autorčíných Spisů sebraných, letmo charakterizuje myšlenkové a tematické okruhy spisovatelčina díla. Hlubší je Pražákův článek *Gabriela Preissová*, uveřejněný v Ženském světě r. 1922 k autorčíným šedesátinám. Pražák zde podává některá životopisná data (místy chybně) a esejistickým způsobem se pokouší vystihnout umělecký typus Preissově. O slováckém období spisovatelčiny tvorby stručně píše Arne Novák v článku *První vítězství Gabriely Preissově* (Světobor r. 1932) a snaží se je historicky zařadit do vývoje naší literatury. V *Přehledných dějinách české literatury* (Olomouc 1936—1939) věnuje A. Novák Preissově jenom zběžnou a nehlubokou charakteristiku na jedné stránce. Václav Brtník (Zvon r. 1932; pod šifrou - b t k -) nekriticky chválí v črtě *Gabriela Preissová* i prózy z Korutan a poslední romány. Bibliografický přehled a krátký nástin díla G. Preissově přináší Jaroslav Kunc ve *Slovníku soudobých českých spisovatelů* (Praha 1946). Jeho stať má však některé chyby v datech. Stručná brožura Jaro-

míra Rolečka *Život a dílo Gabriely Preissové* (Kutná Hora 1946) je ve svém výkladu chaotická a její údaje jsou namnoze buď neúplné, nebo nespolehlivé.

Ani jeden z uvedených autorů nevyložil příčiny, proč se Preissová, autorka ve své době slavných *Obrázků ze Slovácka* a ještě proslulejších dvou dramát z prostředí Moravského Slovenska, spisovatelka, která stála na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého věku takřka v centru uměleckého dění, posunovala od let devadesátých pozvolna, ale stále zřetelněji na okraj, ba téměř na periferii literárního a divadelního života u nás.

Od r. 1951, kdy probíhala velká diskuse o J. K. Tylovi a o smyslu jeho dramatického odkazu, rostlo volání po tom, aby byli zhodnoceni všichni významní naši dramatikové. Gabriela Preissová na toto nové ocenění svého díla marně čekala. První sondy k tomuto cíli vykonala diplomová práce Jaromíra Vavroše *Gabriela Preissová dramatik* (JAMU v Brně, 1955), studie slušné úrovně, usilující sebrat materiál a vyslovit se kriticky o jednotlivých dramatech Gabriely Preissovové. O rok později následovala Eva Benšová; pokusila se v diplomové práci, kterou jsem zadal a vedl, přehlédnout prózu Gabriely Preissovové (*Prozaické dílo Gabriely Preissovové*, filosofická fakulta v Brně, 1956). Tato studie, jakkoli pilná, nezabrala celé prozaické dílo Preissovové; podobně jako studie Vavrošova neshromáždila všechny prameny. V roce 1958 byla odevzdána na filosofické fakultě Komenského university v Bratislavě diplomová práce Božici Štúrové *Dramatické dielo Gabriely Preissovej*. Obsahuje dobré postřehy, je však psána příliš esejisticky. Přihlíží k souvislostem Preissovové se Slovenskem, ale obírá se jen dramaty z Moravského Slovenska. Autorka materiál o Gabriele Preissovové nevyčerpala a namnoze vůbec nepoznala. Štúrová otiskla výtah ze své práce v článku *Slovensko v tvorbe Gabriely Preissovej* (Slovenská literatúra 1960, č. 2).

Díky dr. Josefu Knapovi měl jsem k dispozici jeho čtyřicetistránkovou rukopisnou studii *Gabriela Preissová, její literární a divadelní tvorba*. Autor se v ní snaží chápaním srdcem přehlédnout dílo Gabriely Preissovové, ne vždycky však z marxistických názorových pozic.

Sám jsem o Gabriele Preissovové psal několikrát. Roku 1954 uveřejnil jsem v Divadelním listě Státního divadla v Brně dvě stati: *Na okraj Gazdiny roby* a *Klubko nedorozumění v kritikách premiéry Gazdiny roby*. Roku 1955 přinesl Program Městských divadel pražských (č. 1) můj článek *Místo Gazdiny roby v díle Gabriely Preissovové a v naší dramatičce*. Ve sborníku Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (Praha 1958) otiskl jsem studii *Ke zrodu dramatu Její pastorkyňa* a ve Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university (D 5, 1958) stať *Začátky dramatiky Gabriely Preissovové*.

Neprávem zůstala tvorba Gabriely Preissovové opomíjena po r. 1945, kdy se na osobnost autorky navrstvily pomluvy. I dvě významná spisovatelčina dramata dostala se na scénu až počátkem let padesátých. Roku 1951 sehráli posluchači JAMU v Brně *Gazdinu robu*. V témž roce vyšel nákladem Vyšehradu v Praze

výbor z próz *Kytice ze Slovácka*. Roku 1952 uvedl Dramatický odbor okresního výboru SPB v Praze-Vinohradech *Její pastorkyňu*. Roku 1954 hrála *Gazdinu robu* Mahenova činohra v Brně, roku 1955 inscenoval *Gazdinu robu* Disk (Divadelní studio AMU) a Komerční divadlo v Praze. Led nezájmu o dílo Gabriely Preissovové roztával tedy jenom povlovně. Roku 1956 připravil Slavomír Utěšený nové vydání *Gazdiny roby* (Praha, Orbis), které obsahuje cenný doslov Vladimíra Müllera (*Dramatická prvotina Gabriely Preissovové*). Roku 1957 dostali čtenáři péči Slavomíra Utěšeného rovněž *Její pastorkyňu*. Ota Popp připojil *Režijní poznámky*, které se občas blýsknou dobrým nápadem, ale o zevrubnější výklad hry nebo příčin někdejších bojů proti ní se nepokoušejí. Roku 1957 jsem vydal v brněnském Krajském nakladatelství výbor z próz *Slovácké obrázky*.*)

Chci ve své knize podat zevrubný obraz o životě a díle Gabriely Preissovové. Těžisko práce vidím ve výkladech o slováckém období spisovatelčiny tvorby. Snažím se — po rozsáhlém studiu autorčiných děl, její korespondence a dobových pramenů vůbec (literárních, novinových i archívních) — odpovědět na otázku, proč už Preissová později nezasáhla v té míře do vývoje české slovesnosti a divadla jako na přelomu let osmdesátých. Vidím umělecký zlom Gabriely Preissovové jako tragédii umělkyně za kapitalismu, umělkyně, která byla hanobena za svoje pravdivé obrazy skutečnosti a která nenalezla cestu k dělnické třídě. Tak se nadějný umělecký vývoj Preissovové zlomil a spisovatelka začala zobrazení života komolit do idyl nebo do naturalismu.

Začleňuji zjev Gabriely Preissovové do kontextu národopisného ruchu na Moravě v letech osmdesátých. Spínám dílo Preissovové vždy s vývojem naší literatury a divadelnictví příslušné doby, přičemž sleduji ohlas jejích prací u kritiky a obecnosti. Ke své studii připojuji první zevrubnou bibliografii děl Gabriely Preissovové, seznam nejvýznamnější literatury a obrazové přílohy.

Jestliže moje monografie o Gabriele Preissovové dopomůže ke spravedlivému zhodnocení jejího díla, jestliže vrátí zapomínané autorce to místo v české literatuře a kultuře, které jí právem náleží, splní svoje poslání.

A. Z.

---

*) V době, kdy se tato monografie sázela, vyšel ke 100. výročí spisovatelčina narození můj výbor z próz Gabriely Preissovové (*Pláně a jiné povídky* — Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1962) a slovenský překlad *Její pastorkyně* (*Její pastorkyňa*; přeložil Ladislav Luknár, doslov napsala Božica Štúrová — Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1962).

